

LUNA

Vilde Villemo Bjørnødegård

Bacheloroppgave
Språk og virkelighet

Language and reality

Lektorutdanning i norsk

2017

Samtykker til tilgjengeliggjøring i digitalt arkiv Brage JA NEI

INNHOLD	3
NORSK SAMMENDRAG	4
ENGELSK SAMMENDRAG (ABSTRACT)	5
1. FORORD	6
2. INNLEDNING	7
3. TIDLIGERE FORSKNING	8
3.1 SAPIR-WHORF-HYPOTEBEN	8
3.1.1 <i>Lingvistisk determinisme</i>	9
3.1.2 <i>Lingvistisk relativisme</i>	9
3.2 PROBLEMSTILLING	10
4. TEORI OG METODE	11
4.1 TEORI.....	11
4.1.1 <i>Lingvistisk determinisme</i>	11
4.1.2 <i>Lingvistisk relativisme</i>	13
4.1.3 <i>Leo Weisgerber</i>	14
4.1.4 <i>Situasjonssemantikken</i>	15
4.1.5 <i>Konseptuell kapasitet</i>	16
4.1.6 <i>Habitus</i>	16
4.2 METODE.....	16
4.3 OPPSUMMERING	17
5. DRØFTING	20
6. KONKLUSJON	24
LITTERATURLISTE	26

Norsk sammendrag

Norsk sammendrag:

Tittel: Språk og virkelighet	
Forfatter: Vilde Villemo Sivsdatter Bjørnødegård	
År: 2017	Sider: 27
Emneord: språk, virkelighet, sapir-whorf	
Sammendrag: I denne oppgaven har jeg spurt meg selv om språket vi snakker påvirker hvordan vi tenker. Denne problemstillingen har ikke ført til noen svar, men mange refleksjoner rundt teoretikere som Edward Sapir, Benjamin Lee Whorf, Leo Weisgerber, Jon Barwise, John Perry og George Lakoff, med begreper som Sapir-Whorf-hypotesen, lingvistisk determinisme og relativisme, situasjonssemantikk, habitus, konseptuell kapasitet og prekonseptuell erfaring. Jeg kom frem til at det ser ut til at disse teoretikerne deler en viss enighet om at språket påvirker tanken, men at de ikke enes om i hvor stor grad eller på hvilken måte. Det er opp til en selv å avgjøre nå.	

Engelsk sammendrag (abstract)

Engelsk sammendrag:

Title: Language and reality	
Author: Vilde Villemo Sivsdatter Bjørnødegård	
Year: 2017	Pages: 27
Keywords: language, reality, sapir-whorf	
Summary: For this assignment I asked myself whether the language we speak affects the way we think. This thought has not led to any answers, but a lot of reflections about theories originating from Edward Sapir, Benjamin Lee Whorf, Leo Weisgerber, Jon Barwise, John Perry and George Lakoff, focusing on terms such as Sapir-Whorf-hypothesis, linguistic determinism and relativism, situation semantics, habitus, conceptual capacity and preconceptual experience. I found out that it seems like these theorists share a certain agreement that the language do affect our thinking, but it does not seem like they can agree with how much it affects the thinking or in what way it does so. That is up to one another to decide for now.	

1. Forord

Jeg har lenge filosofert rundt hvordan vi mennesker kommuniserer, og hva som virker inn på denne kommunikasjonen. Etter å ha begynt på lektorstudie her ved Høgskolen i Innlandet har jeg fått et bedre innsyn i blant annet språkfilosofien, og det er denne interessen som ligger til grunn for valget av problemstilling. Jeg tenkte vel og lenge på hva jeg skulle skrive om, og jo mer jeg jobbet med emnene i tekstlingvistikken, jo mer kom jeg borti den kjente Sapir-Whorf-hypotesen. Til slutt ble jeg så nysgjerrig på det hele at jeg etter flere samtaler med veilederen min bestemte meg for å utforske dette nærmere. For er det virkelig sånn at språket vi snakker påvirker hvordan vi tenker? I denne oppgaven har jeg sett på ulike relevante teoretikere som jeg senere har drøftet i lys av problemstillingen. Jeg kom ikke frem til noe banebrytende svar, men jeg håper jeg klarte å skape en oversikt over sammenhengende mellom disse teoriene. Jeg tror den senere masteroppgaven min kommer til å omhandle samme tema, og gleder meg over at denne oppgaven kan være et grunnlag for den.

Det skal også nevnes at det ikke har vært en dans på roser. Etter at jeg begynte planleggingen av denne oppgaven ble jeg alenemor, jeg fikk bekreftet en diagnose jeg aldri vil bli kvitt, og som påvirker helsen min betraktelig. Jeg har møtt på økonomiske og personlige problemer hele veien, og da guttungen ble alvorlig sjuk var jeg nær ved å gi opp. Jeg orket bare ikke mer motgang. Derfor er jeg uendelig takknemlig for all hjelp jeg har fått fra familie og venner slik at jeg fikk skrevet denne oppgaven. Hodet og tankene mine har vært alle andre steder på grunn av bekymringer, men gode venner som Kristin Kamben og Karsten Øyhus, og god familie som min mor og bestemor har stilt opp som barnepassere, kokker, hushjelp og mental støtte. Tusen takk, jeg hadde ikke klart dette uten dere.

Hamar, 1. desember 2017

Vilde Villemo Bjørnødegård

2. Innledning

I 2016 ble det utgitt en amerikansk film i sjangeren science-fiction som høstet mange gode anmeldelser. Filmen baserer seg på en novelle av Ted Chiang, og handler om hvordan en språkforsker, en matematiker og en oberst møter en utenomjordisk trussel når tolv mystiske romskip lander spredt utover jordkloden. Språkforskerens oppgave er å finne ut hvorfor disse romvesenene er kommet til Jorden, og for å oppnå dette må hun lære seg språket deres. Etter hvert som hun lærer seg dette utenomjordiske språket begynner hele hennes virkelighetsoppfatning å forandre seg. Jo bedre språkkompetanse hun får, jo mer forstyrret blir tidslinjen hennes, og hun finner ut at hun kan hoppe frem og tilbake i sitt eget livs tidslinje. I filmen referer hun til denne utviklingen som en realisering av Sapir-Whorf-hypotesen, en hypotese som påstår at språket styrer tanken. Temaet for denne oppgaven er altså språk, nærmere bestemt forholdet mellom språk og virkelighet. Påvirkes vår virkelighetsoppfatning av språket vårt? Og motsatt; påvirkes språket vårt av virkelighetsoppfatningen vår?

Leo Weisgerber mente at språk gir mennesket tilgang til virkeligheten og at virkeligheten i praksis vil være preget av språket. Det oppstår en slags åndelig mellomverden som interpretasjon av virkeligheten for hvert morsmål (Hutton, 1999). På den måten vil hvert språkfelleskap og språkbruker være preget av det synet man har på virkeligheten, og deres syn på virkeligheten vil i teorien være preget av språket. Omtrent på samme tid som Weisgerbers filosofering, dukket Sapir-Whorf-hypotesen opp, basert på arbeidene av Edward Sapir og Benjamin Lee Whorf. Den omhandler den samme problemstillingen, og påstår som tidligere nevnt at språket styrer tanken. Det er nettopp Sapir-Whorf-hypotesen jeg skal ta for meg i denne oppgaven, fokusert rundt problemstillingen: *Kan språket vi snakker påvirke hvordan vi tenker?*

Videre i denne oppgaven vil jeg først presentere tidligere forskning på feltet, før jeg begrunner problemstillingen jeg har valgt. Deretter vil jeg dukke ned i teorien denne oppgaven bygger på og prøve å sette ord på metoden som er brukt. I humanistiske fag som dette er det ofte et utydelig skille mellom teori og metode, og derfor er disse satt til ett kapittel. Etter dette vil jeg drøfte teorien i lys av problemstillingen, før jeg avslutter med et sammendrag og en konklusjon.

3. Tidligere forskning

Det er vanskelig å presentere tidligere forskning uten å dykke ned i teorien samtidig, men jeg skal gjøre et forsøk. Siden denne delen av språkforskningen inngår i blant annet språkfilosofien, finner jeg det vanskelig å sette grenser for hva som kan regnes som forskning og hva som kan regnes som filosofering og vilkårlige tanker. Dette kapittelet blir derfor et kjapt overblikk over tidligere diskusjoner rundt Sapir-Whorf-hypotesen, som jeg skal gå nærmere inn på i teorikapittelet, men jeg skal også presentere de mest kjente forsøkene gjort for å bevise hypotesen.

3.1 Sapir-Whorf-hypotesen

Sapir-Whorf-hypotesen baserer seg på de antropologiske og lingvistiske forskningene på forholdet mellom språk og tanke av Edward Sapir og hans elev Benjamin Lee Whorf (Kjøll, 2013). Whorf uttrykte i sin tid at:

We dissect nature along lines laid down by our native languages. The categories and types that we isolate from the world of phenomena we do not find there because they stare every observer in the face; on the contrary, the world is presented in a kaleidoscopic flux of impressions which has to be organized by our minds - and this means largely by the linguistic systems in our minds. (Pinker, 1994, s. 364).

Så for å kunne si noe om virkeligheten, må den først organiseres av våre erfaringer og oppfatninger, før vi ytrer en liten og representativ essens av den. Så kommer spørsmålet om vi alle oppfatter virkeligheten likt eller ulikt. På steget mot den deterministiske delen av Sapir-Whorf-hypotesen skal Franz Boas i 1911 ha konstatert i sin *Handbook of American Indian Languages* at:

[...] many of the categories which we are inclined to consider as essential may be absent in foreign languages, and that other categories may occur as substitutes (Slobin, 1996, s. 71).

Det er senere kjent at ulike språksamfunn organiserer verden ulikt på fonologiske, morfologiske og syntaktiske plan, også på et mer religiøst og kulturelt begrepsmessig plan. Men er dette på grunn av språket?

3.1.1 Lingvistisk determinisme

Whorf har uttrykt at vi organiserer verden gjennom grammatiske kategorier som er påført oss via morsmålets struktur (Slobin, 1996, s. 70), og i et forsøk på å bevise Sapir-Whorf-hypotesen forteller han om hvordan navahobarn og amerikanske barn sorterer ting ulikt relatert til substantivbøyningen i morsmålet (Golden, 1998, s. 91): Navahoene, som bøyer verb og substantiv etter gjenstandens form, sorterte etter formen på gjenstandene, mens amerikanske barn sorterte etter farge (ibid.). Et annet kjent sitat fra Whorf, er det der han sier at for å dele den samme virkelighetsoppfattelsen er man nødt til å ha den samme (eller lignende) språkbakgrunnen:

All observers are not led by the same physical evidence to the same picture of the universe, unless their linguistic backgrounds are similar [...] (Whorf & Carroll, 1956, s. 214).

Denne tanken er angrepet mange ganger av ren logikk, for eksempel: Dersom en kineser og en nordmann slipper en ball ned i en brønn vil ballen falle nedover uansett om observatøren snakker norsk eller mandarin.

3.1.2 Lingvistisk relativisme

En mildere versjon av Sapir-Whorf-hypotesen kalles lingvistisk relativisme, og handler ikke om hvorvidt språket styrer tanken, men om språket farger virkelighetsoppfatningen vår. Selv om det er vanskelig å skille språk og tanke, ble det gjort et eksperiment på fargeartermer. For ikke alle språk har like mange ord for de ulike fargene, noen har for eksempel det samme ordet for grønn og blå. Eksperimentet viste midlertidig at språkbrukere skiller like godt mellom farger uavhengig av antall fargeartermer de har i språket sitt (Berlin og Kay, 1969). To senere studier viste derimot støtte til lingvistisk relativitet. Et forsøk av Lucy og Shweder i 1979 viste at om et språk har ord for å skille mellom farger, så forbedres talerens evne til å oppfatte og huske dem. Man kjenner altså lettere igjen saker som ens språk har ord for (Modin & Palm, 2003). I 1984 kom Kay og Kempton fram til en kobling mellom språk og kognisjon hos den mexikanske Tarahumarastammen. Der engelskmennene lett kunne skille mellom fargene blå og grønn når de skulle svare på et spørsmål, slet Tarahumaraene. Språket deres skiller ikke mellom blå og grønn, og de uttrykte også at de selv *ikke opplevde noen forskjell* (ibid.). Det anses derfor at det er lettere å hente fram konsept som eksisterer i språket, og dermed i språkbrukerens underbevissthet, framfor konsepter man ikke har ord for (ibid.).

Et av argumentene for lingvistisk relativisme er den allmennkjente myten om eskimoenes mange ord for snø. Whorf mente at siden eskimoene hadde så mange bruksområder for snøen, hadde de også mange ulike ord for snø og dens bruksområder, og slik ville språkets rikdom også påvirke eskimoenes oppfatninger av snø. Studier av Laura Martin (1986) og Pullum (1989) viste senere at selv om det finnes språk som har stort ordforråd innen noen tema, spiller ikke det noen rolle for språkbrukerens opplevelse av det som blir beskrevet (Modin & Palm, 2003).

Det er også blitt forsket på om verbene i ulike språk «inneholder» informasjon om måten bevegelsen utføres på (Slobin, 2003), eller om ordenes kjønn påvirker språkbrukerens kategorisering og beskrivelse av dem (Boroditsky, Schmidt og Phillips, 2003). Forsøkene har ikke gitt banebrytende svar, men de viser en svak tendens til at de språklige kategoriene vi bruker, påvirker måten vi uttrykker oss på.

3.2 Problemstilling

Denne svake tendensen er grunnlaget for problemstillingen min:

Kan språket vi snakker påvirke hvordan vi tenker?

Om det finnes en svak tendens for at språket påvirker hvordan vi uttrykker oss må det jo ligge noe mer bak det. Jeg tror at språket «bestemmer» hvordan vi uttrykker oss, og dermed hvordan våre tanker, meninger og virkelighetsoppfatninger oppfattes av andre, på grunn av språkets begrensninger og vår egen habitus. Jeg tror våre erfaringer gir oss tilgang til en annen virkelighet enn andre, og dermed hver vår oppfatning av diverse ord. En som har opplevd sult og krig, vil trolig ha en annen mening bak ordet «mat» enn en som er oppvokst i et trygt miljø uten bekymringer for maten på bordet. Den semantiske betydningen av ordet «mat» vil trolig være lik, men våre ulike erfaringer setter ulik verdi på brødet foran oss, og sannsynligvis også et ulikt syn på verden. For hvor konkret skal man tolke verden og Sapir-Whorf-hypotesen? Skal man bare se på semantikken, eller inngår det et pragmatisk og dypere syn også?

4. Teori og metode

4.1 Teori

Det må først påpekes at verken Edward Sapir eller Benjamin Lee Whorf var de første som ytret tanker i retning av Sapir-Whorf-hypotesen. Det begynte, etter hva vi vet, med Wilhelm von Humboldt som mente at man ikke kunne tenke uten et språk (Modin & Palm, 2003). Videre filosoferte Franz Boas i en mer relativistisk retning enn Humboldt, og påvirket så sin student Edward Sapir som i sin tur påvirket sin student Whorf igjen (ibid.). Videre må det nevnes at både Sapir og Whorf var inkonsekvente i sine definisjoner og tanker om lingvistisk relativisme, og balanserte ofte på grensen mellom relativisme og determinisme. Det er først og fremst Sapir og Whorfs etterfølgere som har valgt å kalle denne språkfilosofiske retningen for en hypotese, til tross for at verken Sapir eller Whorf utførte empiriske undersøkelser for å bekrefte eller avkrefte teorien som en hypotese (ibid.). Jeg velger allikevel å benytte meg av begrepet Sapir-Whorf-hypotesen i denne oppgaven, for oversiktens skyld.

4.1.1 Lingvistisk determinisme

Som sagt har Whorf uttrykt at vi må dele den samme eller en lignende språkbakgrunn for å se verden likt. Med andre ord mener han at vi oppfatter og organiserer verden ulikt på bakgrunn av språkernes strukturelle ulikheter. Han uttrykker det på en tredje måte i boka si *Linguistics as an exact science* fra 1940:

Users of markedly different grammars are pointed by their grammars towards different types of observations and different evaluations of externally similar acts of observation, and hence are not equivalent as observers but must arrive at somewhat different views of the world (Slobin, 1996, s. 70).

Hvert språksamfunn vil derfor ha hver sin forståelse av verden, og denne forståelsen bestemmes av språket. For å sette det litt på spissen vil jeg dra frem et eksempel fra George Orwells bok *1984*, der myndighetene innfører *nytale*, det nye og kontrollerte språket i Ingsoc (ideologien til regjeringen i boka). Ved å redefinere ordenes betydning søker regjeringen total makt over innbyggerne. Dette oppnår de ved å ta kontroll over språket, jamfør tanken

om lingvistisk determinisme. Dersom de har kontroll over språket vil de ha kontroll over innbyggernes tanker:

Hensikten med nytale var ikke bare å skape et uttryksmiddel for den verdensanskuelsen og det tenkesett som særpreget tilhengerne av Ingsoc, men også å umuliggjøre alle andre måter å tenke på. Det var meningen av når nytale var tatt i bruk en gang og for alltid, og gammeltale var glemt, skulle en kjettersk tanke – det vil si en tanke som avvek fra Ingsocs prinsipper – bokstavelig talt være utenkelig, i alle fall i den utstrekning tanken avhenger av ord (Orwell, 1999, s. 248)

Videre skriver Orwell:

Dette ble delvis gjort ved oppfinnelsen av nye ord, men først og fremst ved å eliminere uønskede ord og ved å berøve de ordene som ble tilbake enhver uortodoks betydning og så vidt mulig enhver sekundær betydning for alltid. For å nevne et eneste eksempel: Ordet *fri* fantes også i nytale, men det kunne bare bli brukt i slike uttrykk som «Denne hunden er fri for lus» eller «Denne engen er fri for ugress». Det kunne ikke bli brukt i sin gamle betydning som «politisk fri» eller «intellektuelt fri», fordi politisk og intellektuell frihet ikke eksisterte lenger, selv ikke som begreper, og derfor nødvendigvis ikke hadde noe navn (Orwell, 1999, s. 248-249).

Dersom den lingvistiske determinismen er absolutt hadde dette vært reelt. Spørsmålet som da dukker opp er jo først og fremst hvordan regjeringen tar kontroll over språket. Én ting er det skriftlige språket og ordenes definisjoner i ordbøkene, men hva med det muntlige språket? Hvordan kvitter regjeringen seg med de definisjonene, tankene og konseptene som allerede finnes i folks sinn? Og hvordan kan de selv holde kontroll over ønsket og uønsket bruk av ord som for eksempel «fri» om de selv følger nytale og ikke lenger forstår den uønskede bruken av ordet? Hvordan skal folket kunne følge denne reformen? Det er bevist at språk stadig er i utvikling, og i dagens samfunn blir ord bare skrevet i ordboka om de er så etablerte og vanlige at de får sin egen oppføring. Skal man snu dette på hodet og si at et ord ikke finnes med mindre det står i ordboka?

Et annet eksempel er når nordmenn snakker om «døgn». Det finnes ikke et tilsvarende ord for døgn på engelsk. Ifølge lingvistisk determinisme vil altså ikke engelskmenn ha noe begrep eller forståelse for hva et døgn er, og vil derfor oppfatte tid annerledes enn nordmenn. Denne varianten av Sapir-Whorf-hypotesen er dog blitt avvist av de fleste på grunn av at den ikke kan forklare hvordan kommunikasjon kan foregå uten verbalt språk, på tvers av språk, eller hvordan oversettelse går an (Kjøll, 2013). Døve klarer fint å skille mellom ulike dyr og farger selv om de ikke har et verbalt språk.

Andre spørsmål en kan stille en lingvistisk determinist er de om naturens lover. Som tidligere nevnt vil en kineser og en nordmann være enige om at ballen faller nedover om de slipper den i en brønn, at vann slokker brann eller at man får vondt når man skader seg, uansett om man snakker norsk eller mandarin. Whorf mener også at språk er inkommensurable, altså usammenlignbare, og at det dermed er umulig å oversette et språk til et annet. De ulike oppfatningene og tilnærmingene til virkeligheten kunne ikke overføres fra ett språk til et annet, fordi de manglet en felles målestokk (Lakoff, 1987).

4.1.2 Lingvistisk relativisme

Den mildere versjonen av Sapir-Whorf-hypotesen kalles som sagt lingvistisk relativisme, og handler ikke om hvorvidt språket styrer tanken, men om språket farger virkelighetsoppfatningen vår. Altså, ikke at språket bestemmer vår oppfatning av verden, men hvordan vi forholder oss til den. Relativistene mener først og fremst at de strukturelle forskjellene mellom språk begrenser seg til språket, og ikke til språkbrukernes kognisjon og oppførsel. Dan Slobin har presentert begrepet «Thinking for Speaking», som er en slags språkspesifikk virkelighetsoppfatning idet man formulerer seg verbalt (Slobin, 1996); «The thinking that is carried out on-line, in the process of speaking» (ibid.).» Ideen er altså at språket påvirker hvordan vi tenker når vi snakker, og ikke generelt tankene og oppførselen vår.

Ifølge Georg Kjøll finnes det flere studier som viser at forskjeller i ulike språks grammatikk påvirker hvordan språkbrukere tenker om beskrevne hendelser i de språkene (Kjøll, 2013). Flere av forsøkene er dog blitt kritisert på metodologisk grunnlag, og det har vært utfordrende å reprodusere resultatene (ibid.). Whorf har uttrykt at verden i seg selv ikke er inndelt i kategorier, men at dette er noe vi mennesker gjør for å skape mønster og mening. Alle ting eksisterer kun for seg selv og er hundre prosent språklige av natur; det er vi som kategoriserer, deler opp og setter verdi på ting. Alt kunne dermed like gjerne vært delt opp på uendelig mange andre måter:

We cut nature up, organize it into concepts, and ascribe significances as we do, largely because we are parties to an agreement to organize it in this way - an agreement that holds throughout our speech community and is codified in the patterns of our language. The agreement is, of course, an implicit and unstated one, but its terms are absolutely obligatory; we cannot talk at all except by subscribing to the organization and classification of data which the agreement decrees (Whorf & Carroll, 1956).

Språklige kategorier påvirker dermed kognitive handlinger ved å gjøre noen enklere enn andre. Der lingvistisk determinisme mener at språket styrer kognitive prosesser, mener altså lingvistisk relativisme at tankeprosessene varierer fra språk til språk. Både Sapir og Whorf var enige i at det er et menneskets kultur som avgjør den personens språk, og at språket i sin tur bestemmer hvordan vi kategoriserer våre opplevelser av og tanker om verden (Modin og Palm, 2003).

Men hvordan definerer de språk? Er språk bare det verbale språket? Det største problemet med lingvistisk relativitet, som er såpass «midt i mellom» og relativt subjektiv, er at det er fryktelig vanskelig å bevise. Hvordan kan man skille hvilke kognitive handlinger som er påvirket av språket og hvilke som er påvirket av for eksempel miljøet? Hvordan kan man forske på måten et menneske tenker på når det snakker?

4.1.3 Leo Weisgerber

I sammenheng med Sapir-Whorf-hypotesen er det også relevant å nevne Leo Weisgerber. Som nevnt i innledningen mente at han at språk gir mennesket tilgang til virkeligheten og at virkeligheten i praksis vil være preget av språket. Det oppstår en slags åndelig mellomverden som interpretasjon av virkeligheten for hvert morsmål (Hutton, 1999). Hvert språksamfunn har altså sin oppfatning av verden, og det er egne ord og uttrykk som er særegne for det språksamfunnet. Noen konsepter kan deles mellom to eller flere språksamfunn, men da vil det være ulikheter i denotasjonenes konnotasjoner. Hvert språksamfunn vil også strukturere virkeligheten etter hver sine språkkoder. Skulle man da gå inn for å lære seg et annet språk enn morsmålet, vil man ubevisst også tilegne seg og bli påvirket av språkets kategorisering og strukturering. Dette vil igjen påvirke den personens syn på verden, dens virkelighetsoppfatning (ibid.). Av den teorien som er skrevet i dette kapittelet er det vel Weisgerber og den lingvistiske relativismen som er nærmest handlingen i den tidligere nevnte science-fiction filmen.

Om man skal tolke Weisgerber bokstavelig er jeg nysgjerrig på om den personen som lærer seg et nytt språk adapterer kun det språksamfunnets oppfatning av virkeligheten, eller om den danner sin egen. Tospråklige er så vidt jeg vet ikke schizofrene, men har et koherent verdenssyn. Og hva skjer i denne åndelige mellomverdenen? Hvordan kan to språksamfunn kommunisere om de ikke deler noen likheter i sine verdenssyn? Jeg og bestevenninnen min hadde tilnærmet lik språkbakgrunn, og bestemte oss for å velge spansk som fremmedspråk på ungdomsskolen. Vi har fortsatt en relativt lik språkbiografi, i alle fall nok til at jeg tror

Whorf ville ment vi hadde samme språklige bakgrunn. Allikevel deler vi to vidt forskjellige syn på verden. Burde ikke vi da hatt tilnærmet like virkelighetsoppfatninger?

4.1.4 Situasjonssemantikken

En reaksjon på lingvistisk determinisme, og som en motsetning til Sapir-Whorf-hypotesen i sin helhet, er situasjonssemantikken og universalistene, her representert ved Jon Barwise og John Perry. De mener at siden biologien er tilnærmet lik fra menneske til menneske, og vi opplever verden gjennom de samme sansene, kan vi anta at vår virkelighetsoppfatning er temmelig lik. Situasjonssemantikken tar utgangspunkt i situasjoner når det snakk om hvordan vi forholder oss til virkeligheten (Barwise & Perry, 1983). Tanken er at for å kunne takle den strømmen av stadige inntrykk som denne verden er, velger mennesket å forholde seg til *uniformities*, eller likhetstrekk, mellom situasjoner:

Indeed, it's by categorizing situations in terms of some of the uniformities that are present, and by being attuned to appropriate relations between different types of situations, that the organism manages to cope with the new situations that continually arise (Barwise & Perry, 1983, s. 10).

Våre oppfatninger av virkeligheten består av mange slike likhetstrekk, og Barwise og Perry mener at vi som organismer fokuserer på grunnleggende fellestrekk som har vokst frem fra våre biologiske egenskaper og samspillet med omverdenen. Disse fellestrekkene er ifølge Barwise og Perry objekter, egenskaper, tid- og stedmessige lokasjoner, og relasjoner mellom disse. Sammen danner de holdepunkter på tvers av situasjoner:

Different organisms can rip the same reality apart in different ways, ways that are appropriate to their own needs, their own perceptual abilities and their own capacities for action (Barwise & Perry, 1983, s. 11).

Barwise og Perry mener at denne oppdelingen av virkeligheten styrker språket, og at meningsfulle relasjoner oppstår på grunn av disse. Selv om de snakker om ulike språks likhetstrekk som holdepunkter, antyder de også at det finnes variasjon mellom språk:

On our view, the meaning of a human language consist of an intricate relation M between utterance events and other aspects of objective reality, a relation entirely determined by the way the linguistic community uses the language (Barwise & Perry, 1983, s. 17).

Uten å utdype det nevner de også det kan være individuelle forskjeller i kunnskaper og erfaringer som påvirker hvordan folk oppfatter verden (Barwise & Perry, 1983), men de holder seg hovedsakelig til menneskene som art, der ulikheter mellom språk er uvesentlige

siden alle deler den samme objektive virkeligheten. Men hvordan kan mennesker diskutere hendelser som global oppvarming om vi alle oppfatter den objektive virkeligheten likt?

4.1.5 Konseptuell kapasitet

George Lakoff og hans tanker om konseptuell kapasitet må også nevnes her. Han mener at ulike språk organiserer virkeligheten på ulike måter i ulike konseptuelle systemer. Disse systemene er igjen språkspesifikke, og behandler ulike begreper på hver sin måte (Lakoff, 1987). Det er de ulike innfallsvinklene og fremhevingen av de samme fundamentale begrepene, organisert i ulike konsept, som er kjernen i de begrepsmessige forskjellene mellom språk (ibid.):

Discussions of conceptual relativity, therefore, tend to be about fundamental concepts, like space and time, rather than about less fundamental concepts [...] (Lakoff, 1987, s. 309).

Lakoff understreker at det er den systematiske organiseringen i et språk som skaper ulikhet. Den grunnleggende prekonseptuelle erfaringen, altså det vi sanser, er tilnærmet lik for alle (som naturens lover). Dette kaller han for konseptuell kapasitet, og ettersom dette er noe vi deler har vi evne til empati og sympati, og til å forstå og ta inn over oss andre språks organiseringer (Lakoff, 1987).

4.1.6 Habitus

Pierre Bourdieu, en fransk sosiolog, presenterte begrepet *habitus*. Habitus er et menneskets essens, det sosiale livs hukommelse. Det kan oversettes til verdi- og normsystemer, eller kulturelle vaner eller holdninger som den enkelte orienterer seg etter. Habitus er kroppslige og kognitive strukturer som ligger til grunn for alt hva et menneske er og gjør (Bourdieu & Wacquant, 1996). I videre drøfting er det nyttig å ha kjennskap til hva habitus er.

4.2 Metode

I denne oppgaven har jeg ikke foretatt noen empirisk forskning, og ettersom jeg verken analyserer tekster eller leser av statistikk eller resultater av diverse kvantitative tester blir denne delen av kapittelet kort. Jeg har valgt å snarere drøfte den utvalgte teorien og se om jeg kan komme med nyttige refleksjoner til videre forskning på emnet. Det er helt klart et emne som trenger å forskes mer på, og det ser ut til at flere og flere blir interessert i det

(hvorfor skulle folk som ikke er språkforskere ellers skrive tekster og lage filmer om emnet?).

For å gi deg en liten oversikt over hvordan jeg har gått fram videre i denne oppgava vil jeg prøve å ta deg steg for steg gjennom drøftingsprosessen. Jeg er en fan av kronologi, men har i denne sammenheng valgt å ta drøftingen slik den selv utvikler seg. Først vil jeg altså drøfte spørsmålene jeg stilte til lingvistisk determinisme, og kanskje komme med noen refleksjoner og eventuelt flere spørsmål til den retningen. Deretter jobber jeg meg sakte gjennom alle teoriavsnittene over, på samme måte, men i den rekkefølgen som faller naturlig inn i mine refleksjoner. Jeg ber deg dog om å ha habitusbegrepet og Lakoffs konseptuell kapasitet i bakhodet, for disse begrepene kommer til å sy sammen teorien og refleksjonene mine, og være tilstede under drøftingen. Etter dette kommer jeg til å avslutte oppgaven med en oppsummering av drøftingen, samt flere refleksjoner rundt emnet.

4.3 Oppsummering

For å gi en kort oppsummering av teorien:

Lingvistisk determinisme, her representert med Benjamin Lee Whorf i spissen, mener at vi oppfatter og organiserer verden på forskjellige måter, på bakgrunn av de ulike språkstrukturene. Hvert språksamfunn har derfor sin forståelse av verden, og denne forståelsen bestemmes av språket. En ekstremist innenfor determinismen var Humboldt, som mente at man ikke kunne tenke uten språk. Da han ble konfrontert med hva som kom først av tanken og språket, skal han visstnok ha svart at språket plutselig dukket opp i menneskenes sinn, som en gave fra Gud. Som et eksempel på determinismen dro jeg frem to sitat fra Orwells bok *1984* der en fiktiv regjering håper på å kontrollere innbyggerne sine ved å kontrollere språket. På den måten kunne ingen tenke kjetterske tanker og dermed foreta seg rebelske opprør. utfordringer ved denne retningen er blant annet hvordan en kan kontrollere språket, da særlig det muntlige språket, for å kontrollere tanken, eller hvordan det kan forklares at en kineser og en nordmann som har totalt forskjellig språkbakgrunn, kan enes i naturlige fenomener.

Lingvistisk relativisme derimot er den svakere versjonen av lingvistisk determinisme, her representert ved Dan Slobin og Whorf. Denne retningen mener at språket ikke bestemmer vår oppfatning av verden, men at den påvirker måten vi forholder oss til den. Slobins begrep «Thinking for Speaking» innebærer en idé der språket påvirker hvordan vi

tenker når vi snakker. Jeg refererte til Kjøll som sier det finnes flere studier som viser at forskjeller i språks grammatikk påvirker hvordan språkbrukere tenker om ulike hendelser, men flere av disse forsøkene er blitt kritiserte og vanskelige å gjennomføre på nytt. Videre nevnte jeg hvordan relativistene mener at tankeprosessene varierer fra språk til språk, og at både Sapir og Whorf, til tross for sine inkonsekvente uttalelser, var enige i at menneskets kultur avgjøre premissene for den personens språk, og at språket så bestemmer hvordan vi kategoriserer våre opplevelser av og tanker om verden. Diverse utfordringer ved denne retningen er blant annet vanskeligheten ved å forske på det.

Leo Weisgerber var i grunn en del av den lingvistiske determinismen, men jeg valgte å la han få et eget kapittel innenfor teorien ettersom han skrev for seg selv og ikke som forskning for Sapir-Whorf-hypotesen. Han mente at det er språket som gir mennesket tilgang til virkeligheten, og at det oppstår en åndelig mellomverden som interpretasjon, eller fortolkning, av virkeligheten. Hvert språksamfunn har altså sin egen virkelighetsoppfatning, med sine særegne ord og uttrykk. Noen konsepter kan deles mellom relativt like språksamfunn, men de vil fortsatt ha forskjellige tolkninger, denotasjoner, av konnotasjonene. Han mente også at om en skulle lære seg et annet språk enn morsmålet ville den personen ubevisst tilegne seg og bli påvirket av det nye språkets kategorier og strukturer, som igjen ville føre til et nytt syn på verden. Utfordringer ved denne tolkningen av forholdet mellom språk og virkelighet er blant annet om denne personen da ville bli schizofren eller om den ville ha et koherent verdensbilde.

Situasjonssemantikken, her representert ved Jon Barwise og John Perry, er nevnt som en motsetning og kritikk til Sapir-Whorf-hypotesen. De mener at menneskene, på grunn av sine biologiske likheter, opplever den objektive virkeligheten likt. Den tar utgangspunkt i situasjoner, og mener at menneskene forholder seg til likhetstrekk mellom ulike situasjoner for å takle virkelighetens stadig strøm av inntrykk. Barwise og Perry snakker også om at menneskene som organismer opplever hver sin del av virkeligheten, og at denne oppdelingen styrker språket og samholdet, og at det vi oppfatter som meningsfulle relasjoner oppstår nettopp på grunn av denne oppdelingen. Videre nevner jeg også deres tanke om at individuelle forskjeller kan være tilfelle, men dette gjelder da i menneskenes kunnskaper og erfaringer som påvirker deres virkelighetsoppfatninger. Den objektive virkeligheten er fortsatt sann. De vil dog ikke utdype denne tanken, men lar den stå åpen som avslutningen på en novelle. Utfordringer ved denne tanken er jo nettopp disse individuelle forskjellene. For kan menneskene erfare verden likt som subjektive individer i en objektiv verden?

Konseptuell kapasitet er et begrep presentert av George Lakoff, og referer til menneskenes prekonseptuelle erfaringer, de første rå og uredigerte opplevelsene av virkeligheten. Han mener vi deler disse erfaringene i bunnen, og at de ulike språkene organiserer disse på ulike måter. Men denne konseptuelle kapasiteten gjør oss i stand til å være empatiske, og til å forstå og sette oss inn i andre språks organiseringer. Med konseptuell kapasitet gir Lakoff Whorf den felles målestokken han savnet for å kunne oversette språk. Denne kapasiteten, basert på vår grunnleggende og sansbare erfaring med verden, gjør oss i stand til å forstå andre virkelighetsoppfatninger. Den felles målestokken blir altså den utenomspråklige erfaringen, en deling av habitus, den åndelige mellomverdenen.

Det siste jeg nevnte var Pierre Bourdieus habitusbegrep. Dette innebærer de kognitive og kroppslige strukturene som utgjør et menneske og dets handlinger. Alle erfaringene et menneske gjør seg vil påvirke dets habitus, og dermed påvirke videre handlinger og avgjørelser.

Til slutt tok jeg deg med på en kort gjennomgang og oversikt over de neste to kapitlene i denne oppgaven, med en oppfordring om å holde begrepet om habitus og konseptuell kapasitet i bakhodet for drøftingskapittelet.

5. Drøfting

Lingvistisk determinisme forutsetter at språket kontrollerer tanken på en absolutt måte. Som tidligere nevnt har vi den ekstreme versjonen som vi finner et eksempel på hos Orwell:

Hensikten med nytale var ikke bare å skape et uttryksmiddel for den verdensanskuelsen og det tenkesett som særpreget tilhengerne av Ingsoc, men også å umuliggjøre alle andre måter å tenke på. Det var meningen av når nytale var tatt i bruk en gang og for alltid, og gammeltale var glemt, skulle en kjettersk tanke – det vil si en tanke som avvek fra Ingsocs prinsipper – bokstavelig talt være utenkelig, i alle fall i den utstrekning tanken avhenger av ord (Orwell, 1999, s. 248)

Hvordan skal noen kunne kontrollere språket på en slik måte? Skriftspråket kan styres med reformer, men det ville være utrolig vanskelig å kontrollere folks muntlige språk. Folks habitus blir jo også gjeldende; for hvordan kan man få kontroll på folks tanker? Det er mange forsøk i psykologien som viser at vi som individer må møtes på forskjellige måter, nettopp på grunn av våre individuelle erfaringer og tanker. Hadde menneskets sinn vært som en harddisk kunne man kanskje installert en programvare med det nye språket og legge inn koder for begrensninger i denne programvaren, men sist jeg sjekket er ingen av oss datamaskiner. Språk er i stadig utvikling, og det er vi som mennesker også.

Med bakgrunn i de ulike forsøkene og senere teoriene tror jeg de fleste vil enes om at den lingvistiske determinismen er for ekstrem. En empirist som ser verden med et vitenskapelig blick og krever empirisk grunnlag for påstander, vil trolig ikke være enig i Whorfs påstand om at man må ha den samme eller lignende språkbakgrunnen for å se verden på lik måte. Et av argumentene mot determinismen er jo derfor spørsmålene om naturens lover. Som tidligere nevnt vil en som snakker norsk og en som snakker mandarin fortsatt erfare at ballen faller nedover, at ti kilo er tyngre enn én kilo, og at vann slukker brann. En engelskmann og en nordmann kan ha tilnærmet lik tidsforståelse til tross for at nordmannen har et ord for *døgn*, men ikke engelskmannen. Dette vil jeg påstå med bakgrunn i Lakoffs konseptuelle kapasitet. Som biologiske organismer sanser vi i følge Barwise og Perry den samme objektive virkeligheten på tilnærmet lik måte (Barwise & Perry, 1983). Det er så språkets strukturer og kategorier som deler disse sansningene på ulike måter (Lakoff, 1987). Ifølge Weisgerber vil disse kategoriene være forskjellige fra språksamfunn til språksamfunn, men to språksamfunn kan dele tilnærmet like begreper. I så tilfelle vil de to språksamfunnene fortsatt ha hver sine ulike fortolkninger av ordet (Hutton, 1999).

Men forutsatt at vi som like biologiske organismer sanser verden på tilnærmet lik måte. Hva da med persepsjonspsykologien? Den sier at den fysiske plasseringen i tid og rom av den som sanser, avgjør hva den ser, hører eller lukter av sansningsobjektet (Teigen & Svartdal, 2017). Kan man da stole på sine prekonseptuelle erfaringer? Hvordan kan de prekonseptuelle erfaringene danne et valid grunnlag som likheter for menneskeheten og deres konseptuelle kapasitet om den er subjektiv? Selv har jeg en ettåring hjemme som ikke har lært seg et verbalt språk ennå. Ifølge den lingvistiske determinismen ville ikke han kunne tenke eller kommunisere ennå, men vi gjør jo det. På denne språklige reisen hans mot å oppleve verden og å lære seg det norske språket, er det tydelig for meg at han går gjennom utallige tankeprosesser, uten å ha et etablert språk. Hvordan han sanser verden med prekonseptuelle erfaringer aner jeg ikke, men jeg ser hvordan han imiterer meg og hvordan alt jeg sier, gjør og uttrykker påvirker hans forståelse av den sansningen. Men er kroppsspråk språk? Eller begrenser språket seg bare til det muntlige og verbale? Hvordan kan ettåringen min tolke verden og lære seg et språk om han ikke kan tenke uten språk? Nei, for meg blir den deterministiske retningen for ekstrem. Den relativistiske retningen derimot virker ikke like umulig for meg.

Dan Slobins begrep om «Thinking for Speaking» innebærer jo at språket påvirker hvordan vi tenker når vi snakker (Slobin, 1996). Som tospråklig har jeg selv erfart dette: ofte når jeg står i klasserommet og skal formidle noe til elevene er det visse setninger jeg ikke klarer å formulere på en god måte. Etter å ha lest mye engelsk litteratur er det visse begreper og formuleringer i det engelske språket som jeg ikke klarer å oversette til det norske språket, jamfør Whorfs teori om at oversettelse av to språk ikke er mulig uten en felles målestokk (Lakoff, 1987). Jeg forstår allikevel godt den engelske og den norske måten å formidle det samme budskapet på, men jeg føler ikke alltid at jeg selv klarer å formidle det jeg ønsker på rett måte ved å bruke det ene eller det andre språket. Da er det fort gjort at engelske ord og uttrykk sniker seg inn i norske setninger. Slik sett føler jeg at det norske språket begrenser meg i min uttryksmåte, og dermed påvirker tenkningen min idet jeg snakker. For mens jeg snakker søker jeg ubevisst (og bevisst) etter ord og uttrykk som best formidler mine følelser og tanker. Det jeg til tross for mine anstrengelser til stadighet opplever, er at lytteren ikke har fått det innblikket i mine følelser og tanker som jeg først håpet på, og som jeg prøvde å gi. Om dette skyldes min språkkompetanse og mitt ordforråd, eller språkets påvirkning på min tankegang mens jeg snakker er ikke godt å si. Kanskje det er en blanding av begge deler?

Det er dette som er den største utfordringen ved relativismen: hvor går grensen for relativisme og determinisme? Hvordan skal det forskes på lingvistisk relativisme?

Om vi nå går et par setninger tilbake ser vi at jeg nevnte Whorfs teori om at oversettelse ikke er mulig uten en felles målestokk (Lakoff, 1987). Hvis språket hadde en absolutt kontroll over tanken, jamfør lingvistisk determinisme, ville ikke oversettelse være mulig, fordi konseptene som ble uttrykt ville ikke hatt noe motsvar i det andre språket. Det ville også være umulig å oppleve vanskeligheter i å uttrykke tanker og følelser, for vi ville ikke ha kjennskap til begreper og konsepter som ikke fantes i språket vårt, og dermed ikke ha noe behov for å lage nye ord. Vi ville ikke være i stand til å oppfatte at det var begreper eller konsepter som manglet ord. Når det nå er snakk om oversettelse vil jeg skille mellom *ord-for-ord-oversettelse* og *forståelse*. Oversettelse ord for ord krever en viss korrespondanse i de aktuelle språkstrukturene, mens forståelse er mer en intern prosess der mennesker finner likheter i hverandres begreper (Lakoff, 1987). Forståelse uttrykkes ikke nødvendigvis språklig, og er derfor ikke avhengig av språklige strukturer for å finne sted. Om man nå legger Lakoffs konseptuelle kapasitet, den utenomspråklige erfaringen, til grunn som en felles målestokk, vil oversettelse være mulig gjennom forståelse. Sikrer man først en felles forståelse kan man sakte introdusere begreper som en begynnelse i språkinnlæringen. Et eksempel på dette er måten hovedpersonen i den tidligere nevnte science-fiction filmen går fram på når hun skal lære seg det utenomjordiske og fremmede språket. I det tilfelle deler ikke hun og romvesenene den samme objektive virkeligheten, og oversettelse ord for ord er umulig. Hun oppdager derimot hvordan de strukturerer språket sitt og noterer seg språkssystemet i takt med en økende forståelse. De utveksler begreper.

Både Sapir og Whorf var enige i at det er menneskets kultur som avgjør den personens språk, og at språket i sin tur bestemmer hvordan vi kategoriserer våre opplevelser av og tanker om verden (Modin og Palm, 2003). Men hva legger de i kultur? Vil en persons konseptuelle kapasitet og habitus gå innunder kultur? Og hva med situasjonssemantikken? Barwise og Perry sier aldri direkte at de mener disse fundamentale likhetene også ligger i språkernes strukturer, men det er nærliggende å tolke det slik at de likhetstrekkene de trekker fram, også vil kunne avspeiles i språket når det brukes i en bestemt ytringssituasjon. Jeg ville tro at organismenes oppdeling av virkeligheten, altså at vi kun ser en del av den objektive verden, ville føre til et fattig språk, en oppstykket og ufullstendig konseptuell kapasitet og habitus, og dermed også et defekt kultursyn og forståelse. Barwise og Perry sier jo tvert imot! De mener at disse oppdelingene fører til en beriking av språket som igjen fører til

meningsfulle relasjoner (Barwise & Perry, 1983). Vil dette si at det er våre mangler og forskjeller som ligger til grunn for vår nysgjerrighet? I så fall vil jo en deterministisk tankegang tråkkes enda mer ned i grusen; det vil være umulig å kontrollere tanken ved å kontrollere språket, om det ligger i menneskets natur å være et søkende vesen som ønsker å finne nye ord og begreper for følelser og konsepter det opplever.

6. Konklusjon

Dette er ikke en oppgave som kommer fram til et svar, men jeg har et mål og et ønske om at den skal belyse et voksende interesseområde og sette i gang tankeprosesser hos de som leser den. Det er tydelig at dette er et emne som ikke blir ferdig diskutert og forsket på. Etter over 100 år med refleksjoner og teorier rundt emnet kan ikke språkforskerne si tydelig om språket påvirker eller ikke påvirker tanken.

Om vi nå tar utgangspunkt i at Barwise og Perry har rett i at vi alle er organismer med tilnærmet lik biologi og dermed tilnærmet like sanser, kan man gå ut fra at vi sanser og opplever verden på en relativt lik måte (Barwise & Perry, 1983). Denne første sansningen som ikke er påvirket av verken kultur eller språk, som når ettåringen min hjemme for første gang kjente følelsen av å skvise en brødskive i håret eller gjemme hånden i puddersnø, den kaller Lakoff for den prekonseptuelle erfaringen (Lakoff, 1987). Barwise og Perry mener med sin situasjonssemantikk at vi i disse prekonseptuelle erfaringssituasjonene kun opplever en del av virkeligheten (Barwise & Perry, 1983), og at denne oppdelingen av virkeligheten styrker språket (ibid.). Det er så språkets strukturer og kategorier som deler disse sansningene på ulike måter (Lakoff, 1987). Etter hvert som mennesket vokser øker forståelsen og den grunnleggende språkstrukturen. Språket blir ifølge Weisgerber etter hvert en inngang til virkeligheten, og det oppstår en åndelig mellomverden som interpretasjon av virkeligheten (Hutton, 1999). Hvert språksamfunn har altså sin oppfatning av verden, og det er egne ord og uttrykk som er særegne for det språksamfunnet (ibid.). Noen konsepter kan deles mellom to eller flere språksamfunn, men da vil det være ulikheter i denotasjonenes konnotasjoner, for hvert språksamfunn vil også strukturere virkeligheten etter hver sine språkkoder (ibid.). Her mener så Whorf at oversettelse vil bli vanskelig om man ikke deler en felles målestokk, men med menneskenes prekonseptuelle erfaringer danner vi en felles konseptuell kapasitet, samtidig som vi utvikler hver vår individuelle og subjektive habitus (Lakoff, 1987). Skulle man gå inn for å lære seg et annet språk enn morsmålet, vil man ubevisst også tilegne seg og bli påvirket av språkets kategorisering og strukturering. Dette vil igjen påvirke den personens syn på verden, dens virkelighetsoppfatning (Hutton, 1999).

Slik sett kan alle disse teoretikerne enes i at språket påvirker tanken til en viss grad. For språket åpner opp en annen forståelse av verden; det gir oss mulighet til å se virkeligheten gjennom andres øyne, fra forskjellige perspektiver, og dermed utvide vår egen horisont og

forståelse. Men i hvor stor grad og på hvilken måte språket påvirker tanken blir opp til enhver å bestemme for seg selv. I alle fall for nå.

Litteraturliste

Barwise, J. & Perry, J. (1983). *Situations and Attitudes*. Cambridge: MIT press.

Berlin, B. & Kay, P. (1969). *Basic Color Terms: Their Universality and Evolution*. Berkeley: University of California Press.

Boroditsky, L., Schmidt, L. A. & Phillips, W. (2003) "Sex, Syntax, and Semantics». I D. Gentner og S. Goldin-Meadow (red.). *Language in Mind: Advances in the study of Language and Cognition*. Cambridge, MA: MIT Press.

Bourdieu, P. & Wacquant, L. J. D. (1996). *Refleksiv sosiologi*. København. Hans Reitzels Forlag.

Golden, A. (1998). *Ordforråd, ordbruk og ordlæring i andrespråksperspektiv*. Oslo: Gyldendal

Hutton, C. M. (1999). *Linguistics and the Third Reich: Mother tongue Fascism, Race and the Science of Language*. London: Routledge.

Kjøll, G. (2013). *Språkfilosofi*. Oslo: Fagbokforlaget.

Lakoff, G. (1987). *Women, Fire and Dangerous Things*. Chicago: University of Chicago Press.

Modin, P. & Palm, T. (2003). *Lingvistisk relativitet och determinism – en utredning*. Lokalisert her: <http://www.nada.kth.se/kurser/kth/2D1418/ uppsatser03/Sapir-Whorf.pdf>

Orwell, G. (1999). 1984. Oslo: Gyldendal Norsk Forlag AS.

Pinker, S. (1994). *The Language Instinct*. London: Penguin Books.

Slobin, D. I. (1996). Fra "*Language and Thought*" til "*Thinking for speaking*." I *Rethinking linguistic relativity*, red av John J. Gumperz og Stephen C. Levison. Cambridge: Cambridge University Press.

Teigen, K. H. & Svartdal, F. (2017). *Persepsjonspsykologi*. Lokalisert her: https://snl.no/persepsjon_-_psykologi

Whorf, B. L. & Carroll, J. B. (1956). Language, thought, and reality. *Selected writings of Benjamin Lee Whorf*. New York: The Technology Press of Massachusetts Institute of Technology.